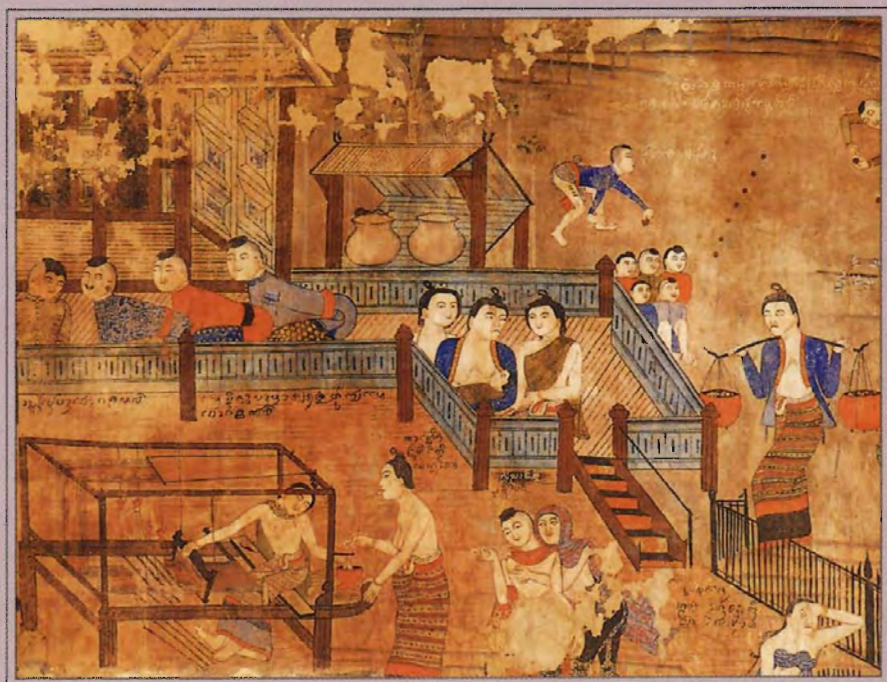

ปาฐกถาชุด “สิรินธร” ครั้งที่ ๑๖

เรื่อง

“สิทธิมนุษยชนในสังคมไทย”

โดย

คุณหญิงอัมพร มีสุข

ปาฐกถาชุด “สิรินธร”

ครั้งที่ ๑๖

เรื่อง

“สิทธิมนุษยชนในสังคมไทย”

โดย

คุณหญิงอัมพร มีสุข

คำนำ

เมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๒๐ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมเฉลิมพระอิสริยยศ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าสิรินธรเทพรัตนราชสุดาฯ ขึ้นเป็นสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เพื่อเฉลิมฉลองศุภมงคลวโรกาสนั้น จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยจึงได้ก่อตั้งเงินทุนสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการเฉลิมฉลองพระเกียรติในสมเด็จพระบรมราชกุมารี และทำนุบำรุงส่งเสริมการศึกษาและวิจัยในวิทยาความรู้ที่เกี่ยวข้องกับอารยธรรมของชนชาวไทยและศิลปวัฒนธรรมไทย กิจกรรมของกองทุนนี้มีหลากหลาย ทั้งที่เป็นการให้ทุนส่งเสริมการวิจัย การให้เงินทุนอุดหนุนการพิมพ์หนังสือหรือตำราที่ทรงคุณค่า รวมถึงการจัดให้มีการแสดงปาฐกถาชุดสิรินธร อันหมายถึงปาฐกถาที่จัดขึ้นเพื่อเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี โดยปาฐกผู้ทรงคุณวุฒิในศาสตร์ต่างๆ ที่อยู่ในความสนพระราชหฤทัย โดยสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีเอง ทรงพระกรุณาพระราชทานปาฐกถาเรื่อง “วัดพระศรีรัตนศาสดาราม” เป็นประเดิม เมื่อวันที่ ๒๖ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๒๕ พระมหากรุณาธิคุณเป็นล้นเกล้าล้นกระหม่อมหาที่สุดมิได้

เมื่อวันที่ ๖ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๔๓ คณะกรรมการบริหารเงินทุนสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้กราบเรียนเชิญคุณหญิงอัมพร มีสุข มาแสดงปาฐกถาชุดสิรินธร ครั้งที่ ๑๖ เรื่อง “สิทธิมนุษยชนในสังคมไทย” ณ ห้องประชุมสารนิเทศ หอประชุมจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินทรงฟังปาฐกถาเรื่องนี้ด้วย

ปาฐกถาเรื่อง “สิทธิมนุษยชนในสังคมไทย” ดังกล่าว เป็นปาฐกถาที่
เพียบพร้อมด้วยสาระ กอปรทั้งผู้แสดงปาฐกถาก็เป็นผู้มีความรู้เชี่ยวชาญ
อย่างกว้างขวางและลึกซึ้งในหัวข้อที่แสดงปาฐกถาเพราะได้ทำการศึกษาและ
สร้างผลงานในด้านนี้มาตลอดเวลาหลายสิบปี นอกจากนั้นปาฐกถาเรื่องนี้ยัง
เป็นปาฐกถาที่งามพร้อมทุกแง่มุม หากจะได้จัดพิมพ์ปาฐกถาดังกล่าวขึ้นเผยแพร่
ก็เห็นจะเป็นที่พอใจแก่ผู้ได้รับไว้ศึกษาโดยทั่วไป จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
จึงได้กราบเรียนขออนุญาตจาก คุณหญิงอัมพร มีศุข ผู้เป็นเจ้าของปาฐกถา เพื่อ
จัดพิมพ์เผยแพร่ ซึ่งได้รับความกรุณานุญาต นับเป็นพระคุณอย่างสูงแก่
มหาวิทยาลัย

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเชื่อว่า ปาฐกถาเรื่อง “สิทธิมนุษยชนใน
สังคมไทย” จะมีประโยชน์อำนวยการแก่ผู้สนใจใฝ่รู้โดยทั่วกัน

รองศาสตราจารย์ ดร.รัชชัย สุมิตร

อธิการบดี

คำกราบบังคมทูลของรองอธิการบดี
ด้านบริหารบุคคลและการพัสดุ

รักษาราชการแทนอธิการบดี

รองศาสตราจารย์ นายแพทย์กำจร ตติยกวี
ในการแสดงปาฐกถาชุด “สิรินธร” ครั้งที่ ๑๖
เรื่อง “สิทธิมนุษยชนในสังคมไทย”

โดย คุณหญิงอัมพร มีสุข

วันพุธที่ ๖ ธันวาคม ๒๕๕๓ เวลา ๑๖.๐๐ น.

ณ ห้องประชุมสารนิเทศ หอประชุมจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ขอพระราชทานกราบบังคมทูลทราบฝ่าละอองพระบาท

เมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๒๐ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมเฉลิมพระอิสริยยศ ได้ฝ่าละอองพระบาทขึ้นเป็นสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เพื่อเฉลิมฉลองศุภมงคลวโรกาสนั้น จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งเป็นสถาบันการศึกษาที่ได้ฝ่าละอองพระบาทได้พระราชทานเกียรติยศอันสูงยิ่งแก่มหาวิทยาลัย โดยทรงเป็นสมเด็จพระเจ้าฟ้าจุฬาบัณฑิตพระองค์แรกในประวัติศาสตร์ จึงได้ก่อตั้งเงินทุนเฉลิมฉลองสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีขึ้น โดยสภาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้มีมติประเดิมทุนสำหรับเงินทุนก้อนนี้จำนวน ๑ ล้านบาท ปัจจุบันเมื่อรวมจำนวนเงินที่มีผู้บริจาคสมทบ และดอกผลหลังจากหักค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานแล้ว เงินทุนนี้มีจำนวนรวมทั้งสิ้น ๑๕,๖๔๕,๗๔๘.๘๘ บาท (สิบห้าล้านหกแสนสี่หมื่นห้าพันเจ็ดร้อยสี่สิบแปดบาทแปดสิบแปดสตางค์)

เงินทุนนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการเฉลิมพระเกียรติในใต้ฝ่าละอองพระบาท ท่านุ บำรุงส่งเสริมการศึกษาและวิจัยในวิทยาความรู้ที่เกี่ยวข้องกับอารยธรรมของชนชาวไทยและศิลปวัฒนธรรมไทย กิจกรรมของเงินทุนนี้มีหลากหลาย ทั้งที่เป็นการให้ทุนส่งเสริมการวิจัย การให้เงินทุนอุดหนุนการพิมพ์หนังสือหรือตำราที่ทรงคุณค่า รวมตลอดทั้งจัดให้มีปาฐกถาสีรินธร อันหมายถึงปาฐกถาที่จัดขึ้น เพื่อเฉลิมพระเกียรติในใต้ฝ่าละอองพระบาทผู้ทรงเป็นสมเด็จพระบรมราชากุมารี โดยปาฐกผู้ทรงคุณวุฒิในศาสตร์ต่าง ๆ ที่อยู่ในความสนพระราชหฤทัย โดยที่ใต้ฝ่าละอองพระบาทเอง ได้ทรงพระมหากรุณาพระราชทานปาฐกถาเรื่อง “วัดพระศรีรัตนศาสดาราม” เป็นประเดิมเมื่อวันที่ ๒๖ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๒๕ พระมหากรุณาธิคุณเป็นล้นเกล้าล้นกระหม่อมมากที่สุดไม่ได้ ในโอกาสต่อมาคณะกรรมการบริหารเงินทุนเฉลิมฉลองสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้กราบเรียนเชิญท่านผู้ทรงคุณวุฒิท่านอื่นมาแสดงปาฐกถาชุด “สีรินธร” ไปแล้วโดยลำดับ รวม ๑๕ ครั้ง

ในวันนั้นเป็นปาฐกถาครั้งที่ ๑๖ ในปาฐกถาชุด “สีรินธร” คณะกรรมการบริหารเงินทุน สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เห็นสมควรให้กราบเรียนเชิญ คุณหญิงอัมพร มีสุข มาบรรยายหน้าพระที่นั่ง เรื่อง “สิทธิมนุษยชนในสังคมไทย” อันเป็นหัวข้อที่ปาฐกมีความรอบรู้ และสามารถถนมีเกียรติคุณเป็นที่ยกย่องในด้านการพัฒนาสังคม ทั้งระดับชาติ และนานาชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในฐานะผู้ทรงคุณวุฒิ ด้านการศึกษาปัญหาสิทธิมนุษยชน และได้ดำรงตำแหน่งกรรมการ สิทธิมนุษยชนแห่งชาติชุดแรกอยู่ในบัดนี้ จักอำนวยวิทยา ความรู้ แก่วงวิชาการ และผู้สนใจในด้านนี้สืบไป

ข้อหนึ่งที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยรู้สึกสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณในใต้ฝ่าละอองพระบาทเป็นล้นพ้นก็คือ การที่ใต้ฝ่าละอองพระบาทได้ทรงพระเมตตาเสด็จพระราชดำเนินมาทรงฟังปาฐกถาชุด “สีรินธร” นี้ทุกครั้งครา แม้จะมีพระราชกรณียกิจเพิ่มพูนขึ้นหนักหนาเพียงใดก็ตามพระมหากรุณาธิคุณและน้ำพระราช-

หตุทัยเยี่ยงนี้ บ่อมเป็นที่ซาบซึ้งและเป็นสิริมงคลแก่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
และผู้ทีเฝ้าชมพระบารมีอยู่ในที่นี้ยิ่งนัก

บัดนี้ ได้เวลาอันสมควรแล้ว ข้าพระพุทธเจ้าใคร่ขอพระราชทาน
พระราชานุญาตเบิกคุณหญิงอัมพร มีสุข แสดงปาฐกถา เรื่อง “สิทธิมนุษยชน
ในสังคมไทย” ต่อไป

ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม

ปาฐกถาชุด “สิทธิธรรม” ครั้งที่ ๑๖
เรื่อง “สิทธิมนุษยชนในสังคมไทย”

โดย คุณหญิงอัมพร มีสุข

ขอพระราชทานกราบบังคมทูลทราบบฝ่าละอองพระบาท

การที่ได้มีโอกาสมาสำนองพระเดชพระคุณในครั้งนี ข้าพระพุทธเจ้ารู้สึกปลาบปลื้มยินดีหาที่สุดมิได้ แต่หัวข้อในการแสดงปาฐกถาชุดสิทธิธรรมเรื่อง “สิทธิมนุษยชนในสังคมไทย” เป็นเรื่องที่กว้างขวาง ลึกซึ้งและละเอียดอ่อน หากมีการผิดพลาด บกพร่อง เลอะเลือน ประการใด ขอพระชั้นดิคุณ พระเมตตาคุณ พระกรุณาคุณ พระราชทานอภัยแก่ข้าพระพุทธเจ้า ผู้มีสติปัญญาน้อยและยังอายุมากเข้าสู่วัยชราแล้วด้วย

เรื่องสิทธิมนุษยชนในบรรดาประชาชนชาวไทยยังมีความเข้าใจกันสับสนหลายเดือนมาแล้ว มีเพื่อนพ้องได้กล่าวกับข้าพระพุทธเจ้าว่า “อาจารย์ไปยุ่งอะไรกับเรื่องของการเดินขบวนประท้วงกัน” ข้าพระพุทธเจ้าก็ตกใจนิดหน่อย แต่หลังจากสนทนากัน เขาคิดว่าเรื่องสิทธิมนุษยชนนั้นเป็นเรื่องเดินขบวนมีหน้าซ้ำยังมีคนมาสั่งสอนข้าพระพุทธเจ้าอีกว่า “สิทธิมนุษยชนเป็นเรื่องของฝรั่ง อาจารย์อย่าไปยุ่งกับเขาเลย” ข้าพระพุทธเจ้าก็รับฟังไว้อย่างดี และก็มาคิดว่า จะทำอย่างไรถึงจะให้เข้าใจถูกต้องกันในเรื่องของสิทธิมนุษยชน ที่จริงมันก็วิชาการ มีพลเมืองอาวุโสก็ดี มีท่านที่ถูกเรียกว่าปัญญาชนก็ดี ได้ศึกษาค้นคว้าวิจัยเรื่องนี้ และได้อภิปราย ปาฐกถา และเขียนตำราก็มากมาย แต่สงสัยว่าคงจะมีผู้อ่านน้อยอยู่ หรือศึกษาน้อยอยู่ แท้ที่จริง เรื่องสิทธิมนุษยชนนี้ ข้าพระพุทธเจ้าคิดด้วยเกล้าฯ ว่า มีความคิดและมีการส่งเสริมกันในสังคมไทยมาช้านานแล้ว แต่อาจไม่ใช่คำนี้ หากเป็นไปตามขนบประเพณีดั้งเดิมของเรา

เป็นพื้นฐานของความเชื่อ และศาสนาต่าง ๆ โดยเฉพาะพระพุทธศาสนานั้น ได้สอนให้คนดำรงชีวิตอยู่ด้วยความเมตตา เห็นอกเห็นใจกัน เอื้ออาทรซึ่งกันและกัน จัดว่าเป็นรากเหง้าของสิทธิมนุษยชน

ในเรื่องนี้ ข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทานพระราชนุญาต กราบบังคมทูลถึงประสบการณ์ของตัวข้าพระพุทธเจ้าเอง เมื่ออายุ ๔ ขวบ คิดด้วยเกล้าฯ ว่า ๔ ขวบ หรืออาจจะ ๓ ขวบ หรือ ๕ ขวบ แต่ขณะนั้นยังไม่เข้าโรงเรียน ข้าพระพุทธเจ้าถูกคุณยายยึดจากคุณพ่อคุณแม่ เพราะเป็นลูกคนโต คุณยายจึงยึดไปเลี้ยงไว้ และดูจะตามใจมากหน่อย วันหนึ่งข้าพระพุทธเจ้าเล่นกับลูกคนไขในบ้าน และได้ขว้างอะไรก็ตามได้แล้ว ไปถูกลูกคนไขคนหนึ่ง ขอพระราชทานอภัยโทษ ชื่อ “ไอ้จุก” ไอ้จุกคนนี้อายุอ่อนกว่าข้าพระพุทธเจ้า ด้วยบังเอิญข้าพระพุทธเจ้าโยนอะไรออกไปก็ไม่ทราบ ไปถูกหน้าเขาเลือดไหล ร้องไห้ใหญ่ แม่ของเขาก็มาร้องไห้เป็นการเอิกเกริก ข้าพระพุทธเจ้าตกใจมาก ไม่รู้จะทำอย่างไรดี ปรึกษาคคุณยายก็มาจัดการ แต่แทนที่คุณยายจะดูว่าข้าพระพุทธเจ้ากลับดูไอ้จุก ข้าพระพุทธเจ้ายังจำได้ ทั้ง ๆ ที่อายุน้อยอยู่ คุณยายบอกว่า “ไอ้จุกเอ็งทำไมไม่วิ่งหนี เมื่อคุณจะทำขว้างอะไร” กลายเป็นว่าเป็นความผิดของไอ้จุก ข้าพระพุทธเจ้าคิดว่าทำไมถึงได้เป็นเช่นนั้น หรือเพราะเราเป็นหลานคุณยายและก็เป็นคุณ แต่ไอ้จุกเป็นไอ้จุก ความคิดของเด็ก ๆ ไม่ได้คิดถึงเรื่องสิทธิมนุษยชนหรืออะไรเลย แต่ขณะเดียวกันคุณยายก็เรียกเด็กไป และกำลังแผลให้ด้วยตัวท่านเอง ด้วยความเมตตา และมีหน้าซำยังให้ขนมไอ้จุกรับประทานเสียด้วย แต่ผู้ที่ขว้างไอ้จุกก็ได้รับขนม เรื่องนี้ก็ได้จดจำมาจนกระทั่งเมื่อเติบโต ทำงานประกอบกิจกรรมทางวิชาชีพ ได้มีโอกาสแนะนำให้คำปรึกษาผู้ที่มีปัญหาทางจิตใจที่สมาคมสุขภาพจิตแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ มีกรณีศึกษามากมาย ข้าพระพุทธเจ้าก็ไปทำอยู่นานพอสมควร ทุกวันเสาร์ ทุกวันอาทิตย์ นึกถึงเรื่องนี้ขึ้นมาได้ ก็เลยใช้เป็นกรณีศึกษา ที่จริงก็ดูจะเป็นเรื่องระดับจุลภาค เป็นเรื่องเล็กมาก เสร็จแล้วก็ลืมไป จนกระทั่งเมื่อวันที่ ๔ ธันวาคมนี้ ได้ฟังพระราชดำรัสแห่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ก็เลยนึกขึ้นมาได้ และมาคิดในใจว่า

ตอนนั้น หลังจากเกิดเหตุนี้ พ่อแม่ พี่ป้า นำอาภิกษมาชมว่า “เดี๋ยวนี้ดีขึ้นนะไม่ค่อย รังแกใคร” ที่จริงคุณยายไม่ได้ดูเลย แต่ข้าพระพุทธเจ้าคิดได้เอง และก็ไม่มี รังแกใครอีกต่อไป ทั้งนี้ มิทราบเกล้าฯ ว่าจะเป็นการจางจ้วง เป็นที่ระคายเบื่อง พระยุคลบาทหรือไม่ ข้าพระพุทธเจ้าจึงเปรียบตัวข้าพระพุทธเจ้าเองในสมัยนั้น กับคุณทองอัฐ* ทั้งๆ ที่คุณทองอัฐนั้นได้รับการอบรมเลี้ยงดูจากคุณแม่ด้วย เทคนิคที่ต่างกันกับที่คุณยายอบรม ข้าพระพุทธเจ้า ก็ไม่ทราบเกล้าฯ ว่านี่เป็น เรื่องสิทธิมนุษยชนหรือไม่ ข้าพระพุทธเจ้าคิดว่าคงใช่ เพราะในตอนที่คุณยาย ใช้ระบบอัตราปีโตในการปกครองคนในบ้าน และมีเรื่องของศักดิ์นาอยู่ เยอะแยะ แต่ในขณะที่เดียวกัน สังคมจรรโลงอยู่ได้ ครอบครัวจรรโลงอยู่ได้ เพราะ อยู่บนพื้นฐานของความเมตตา

ที่คนพูดกันว่าเรื่องสิทธิมนุษยชนเป็นเรื่องของทางตะวันตก ก็เป็น ความจริง เพราะว่า ทางตะวันตกนั้นมีปัญหาเรื่องการเบียดเบียนกัน กดขี่ข่มเหงกัน อยู่มากที่สุด ทั้งในระหว่างมนุษย์สังคมเดียวกันและการกดขี่ในระหว่างสังคม ซึ่งทำให้ฝรั่งมาล่าเมืองขึ้น ครอบครองอาณานิคมต่าง ๆ ทั่วโลก อย่างไรก็ตาม ในเรื่องสิทธิมนุษยชนนี้ ในสังคมไทยมีมาช้านานถ้าจะยกตัวอย่าง ในสมัยสุโขทัย ข้อความในศิลาจารึกก็ดี และการที่พ่อขุนรามคำแหงมหาราชโปรดให้ประชาชน

* ผู้แสดงปาฐกถาได้อัญเชิญ พระราชดำรัสแห่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่พระราชทานเมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๔๓ แต่ผู้เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ถวายพระพรชัยมงคล ไหวโรกาสมหามงคลสมัยเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย สวน จิตรลดา

ความตอนหนึ่งในพระราชดำรัสรับสั่งถึงสุนัขที่ทรงเลี้ยงไว้ โดยเฉพาะที่ชื่อทองอัฐ ซึ่งมีแม่ชื่อทองแดง ดังนี้ “วันนี้ที่เล่าให้ฟัง ที่ชื่อทองอัฐอันชลามาก คือ ขู ขูตัวโน้นตัวนี้ แม่เห็นอย่างนั้นกิด กัดแบบสั่งสอน สั่งสอนทองอัฐ ลูกร้องเอ็ง แล้วก็รู้ตัวว่าผิด ทองแดงก็สอน สอนให้ยังพิน เขียวมันใหญ่ ลงท้ายทองอัฐก็เชื่อฟัง แล้วก็เป็นคนดี เป็นหมาดี ไม่ไปขู่กับคน อื่นเลย นั่งอยู่อย่างสงบเสถียร แสดงให้เห็นว่าเด็กจะเป็นคนหรือหมา ก็ต้องสั่งสอน ถ้าสั่งสอน ถ้าฉลาด ก็เชื่อฟัง และต้องทำให้ดี ไม่อย่างนั้นจะยุ่งมาก”

สิ้นกระดิ่งหน้าพระราชวัง เพื่อขอเข้าเฝ้าถวายเป็นการร้องทุกข์ก็ดี และเรื่อยมาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ ก็มีตัวอย่างมากมาย อาทิ การเลิกทาสในรัชสมัยสมเด็จพระปิยมหาราช เป็นต้น จนกระทั่งมาถึงในรัชกาลปัจจุบัน ข้าพระพุทธเจ้าเห็นด้วยเกล้าฯ และทุกคนก็เห็นด้วยว่า พระราชกรณียกิจน้อยใหญ่ก็ประกอบด้วยการส่งเสริมสิทธิมนุษยชนทั้งสิ้น ไม่ว่าจะโดยตรงหรือโดยอ้อม มีเรื่องหนึ่ง ตั้งแต่ได้เปลี่ยนการปกครองมาเป็นระบอบประชาธิปไตย ที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขนั้น แม้จะมีการปฏิวัติรัฐประหารและวิกฤตทางการเมืองหลายต่อหลายครั้ง พระมหากษัตริย์ทรงใช้พระบารมีอันสูงสุดอย่างไม่เป็นทางการ ช่วยให้ประเทศชาติพ้นภัยทุกครั้ง แต่ยังไม่เคยปรากฏว่าทรงใช้พระราชอำนาจที่มีอยู่ตามรัฐธรรมนูญ ขยับยั้งกฎหมาย หรือยุบสภาผู้แทนราษฎรเลย คนอื่นทั้งสิ้นเป็นคนยุบสภา

เมื่อประเทศทางตะวันตกมีปัญหาเรื่องสิทธิมนุษยชนมากขึ้น และประเทศไทยในฐานะประเทศสมาชิก ได้ตกลงให้ใช้ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนของสหประชาชาติ และกติกาอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนในโลกนี้ บังเอิญสอดคล้องกับระยะเวลาที่สังคมไทยปรับตัวอย่างขนานใหญ่ เพื่อให้ประเทศชาติพัฒนาให้ทันสมัย โดยเฉพาะในด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ซึ่งมีผลกระทบต่อสังคมไทยมากมาย จนเกิดกระบวนการเอาอย่างฝรั่ง สับสนปนเปกับความพยายามที่จะปรับตัวให้ทันกับโลกตะวันตก ก่อให้เกิดลัทธิวัตถุนิยมและบริโภคนิยม ซึ่งเปลี่ยนค่านิยมและภูมิปัญญาดั้งเดิมของสังคมไทยไปในเชิงลบมากกว่าเชิงสร้างสรรค์ นอกจากนั้น ในระยะเวลาดังกล่าว ก็เกิดปัญหาใหม่ ๆ ขึ้นในโลก ที่สำคัญก็คือ ปัญหาธรรมชาติแวดล้อมที่มนุษย์ตื่นขึ้นมาพยายามพิทักษ์รักษาไว้ หลังจากสิ่งแวดล้อมในทางธรรมชาติต้องเสื่อมโทรม ถูกทำลาย และมีมลภาวะ เพราะมนุษย์ใช้ทรัพยากรธรรมชาติด้วยความโลภ และด้วยความโง่เขลา จนกระทั่งเป็นภัยอันตรายย้อนกลับมาสู่มนุษย์เอง ปัญหานี้ได้โยงเข้ามาถึงเรื่องสิทธิมนุษยชน ทำให้เห็นว่าเรื่องสิทธิมนุษยชนมิใช่เรื่องที่ปฏิบัติระหว่างมนุษย์ต่อมนุษย์เท่านั้น แต่ต้องพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติกับมนุษย์ด้วย

เมื่อข้าพระพุทธเจ้ายังรับราชการเป็นข้าราชการประจำ ทางราชการได้ให้ให้ติดต่องานกับองค์กรต่าง ๆ ทั้งของสหประชาชาติและประเทศอื่น ๆ ข้าพระพุทธเจ้าเคยเสนอเล่น ๆ กับเพื่อนพ้องว่า เมื่อมีปัญญาสากลว่าด้วยเรื่องสิทธิมนุษยชนแล้ว น่าจะมีปัญญาสากลว่าด้วยสิทธิของสัตว์ และต่อไปของพืชพันธุ์ธัญญาหารทั้งหลายด้วย และแท้ที่จริงทางประเทศซึ่งคิดด้วยเกล้าฯ ว่าเป็นประเทศทางตะวันตก ก็มีองค์กรเอกชน ซึ่งพยายามส่งเสริมและห้ามมนุษย์ทำทารุณกับสัตว์ทั้งหลาย ตอนนี้มีเรื่องอื้อฉาวที่ฝรั่งเศสประณามไทย บอกว่านำหนังสือมาใช้เป็นเครื่องใช้ประจำตัวหลายอย่าง และเขาก็ชี้ว่าจะทำโทษในเรื่องเศรษฐกิจต่าง ๆ ซึ่งก็ยังมิทราบเกล้าฯ ว่าจะทำเช่นไรกันดี และยังมีตัวอย่างที่เป็นปัญหาอย่างน้อยอีกข้อหนึ่งซึ่งเพิ่มขึ้นใหม่ในระยะ ๕๐ ปีที่แล้วมาเกี่ยวกับเทคโนโลยีสารสนเทศ ซึ่งทำให้โลกนี้เป็นโลกที่ไร้พรมแดน ทำให้มนุษย์มีความตระหนกมากขึ้น สิ่งที่ไม่เคยรู้ไม่เคยคิดว่าเป็นปัญหา ก็รู้และก็คิดขึ้นว่าเป็นปัญหา ซึ่งต้องพยายามแก้ไข แก้ไขก็ไม่ค่อยจะสำเร็จ ยิ่งไปกว่านั้น ถ้าหากจะจรรโลงมนุษยชาติเอาไว้คงจะต้องหาทางป้องกันปัญหาที่มีเพิ่มพูนขึ้นทุกที่ทุกที่ เพื่อให้โลกมีสันติสุข ข้อนี้ก็มีส่วนเกี่ยวพันอย่างใกล้ชิดกับการปฏิบัติที่ถูกต้องเหมาะสมต่อสิทธิมนุษยชน ที่จริงสหประชาชาติก็ได้กล่าวกันในองค์กรสังคมโลก ได้พยายามทำงานด้านสิทธิมนุษยชน ซึ่งรวมทั้งการส่งเสริมอิสรภาพ เสรีภาพ และความเสมอภาคในบรรดามนุษย์

ขอพระราชทานยกตัวอย่างเรื่องความเท่าเทียมกันระหว่างหญิงกับชาย ข้าพระพุทธเจ้าต้องปฏิบัติงานตามคำสั่งของรัฐบาล เรื่องส่งเสริมสถานภาพสตรี อาจจะเป็นเพราะว่า ผู้บังคับบัญชาของข้าพระพุทธเจ้า ได้เสนอให้คณะรัฐมนตรีแต่งตั้งผู้หญิงเป็นอธิบดีในกระทรวงของข้าพระพุทธเจ้า และผู้ที่มีอำนาจในตอนนั้นก็บอกว่า “ขอเสียที่ อย่าตั้งเลยนะผู้หญิงกระทรวงนี้หาผู้ชายไม่มีแล้วหรือ” ก็ไม่เป็นไร ในปี ๒๕๑๘ สหประชาชาติได้จัดประชุมระดับโลกเพื่อพิจารณาเรื่องนี้ มีการตื่นตัวในลักษณะต่าง ๆ บางครั้งก็กลายเป็นเรื่องขบขัน เช่น คำในภาษาอังกฤษว่า humanity หรือ human มีผู้ประท้วงซึ่งเป็นสุภาพสตรีฝรั่งจากตะวันตก

บอกว่า “มือยางหรือมีแต่คำว่า man ไม่มีคำว่า woman” ก็มีคนเห็นเป็นเรื่องตลก ก็บอกว่า “ก็น่าจะเปลี่ยนเป็น huwomaniety หรือ huwomani จะว่าอย่างไรกันดี” ดังนั้นเป็นต้น ที่จริงเรื่องนี้ฟังเป็นเรื่องขบขัน แต่ลึก ๆ ลงไปแล้ว มันก็เป็นเรื่องหลักการ ซึ่งจะต้องพิจารณากัน ทำนองเดียวกัน ในประเทศไทยเองผู้หญิงตีกลุ่มหนึ่งเห็นว่า คำนำหน้านามน่าจะเปลี่ยนแปลง คือ ผู้ชายใช้ “นาย” คำเดียว แต่ผู้หญิงมี “นาง” และ “นางสาว” เพื่อแสดงสถานภาพการสมรส มีเรื่องฟ้องร้องกันว่า มีสุภาพบุรุษท่านหนึ่ง ตอนเข้ามาจดทะเบียนสมรสกับสุภาพสตรีท่านหนึ่งที่กรุงเทพฯ พอตอนบ่ายบินไปยะลาหรือนราธิวาส เข้าพระพุทธรเจ้าไม่แน่ใจ จำมิได้แล้ว ไปจดทะเบียนกับสุภาพสตรีอีกท่านหนึ่ง ซึ่งเป็นการกระทำผิดกฎหมายแต่ท่านบอกเป็นสิทธิของท่าน อย่างนี้เป็นต้น เพราะฉะนั้นก็เลยมีคนบอกว่า ในบัตรประจำตัวประชาชนนั้น ควรจะระบุสถานภาพการสมรสไว้ด้วย จึงนั่งคิดกันว่าจะทำอย่างไรดี หากจะรักษาคำว่า นางหรือนางสาวไว้ ก็มีคนบอกว่าให้ใช้คำว่า “นาย” สำหรับผู้ชายที่สมรสแล้วเหมือนกับ “นาง” ส่วนผู้ชายที่ยังไม่สมรสไม่รู้จักจะทำอย่างไร ก็มีผู้เสนอว่าให้ใช้ “นายหนุ่ม” เพื่อให้เข้ากับ “นางสาว” หรือหากว่าจะใช้แต่คำว่า “นาย” แต่คำเดียว ก็ต้องหาคำใหม่ให้มาใช้กับผู้หญิง ไม่ว่าจะสมรสแล้วหรือยัง นักวิชาการก็เสียเวลาวิจัยกันอยู่ เข้าพระพุทธรเจ้าจำได้ว่ามีคนขอให้เข้าพระพุทธรเจ้าไปหาท่านผู้หญิงสมโรจน์ สวัสดิ์ดิกุล เพราะท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญทางภาษา ให้ท่านกรุณาช่วยหาคำให้ ท่านได้บอกว่า “ใช้อำแดงเป็นอย่างไร เพราะคำนี้โบราณ ก็ใช้กันอยู่” เข้าพระพุทธรเจ้ามองดูเพื่อนฝูงที่นั่งอยู่ ณ ที่นี้ ถ้าจะต้องใช้คำว่าอำแดงกับท่าน ไม่ทราบว่าจะว่าอย่างไร อย่างไรก็ตามมีคนกลุ่มหนึ่งคิดว่าเรื่องนี้สำคัญเหลือเกิน และก็มาต่อว่าเข้าพระพุทธรเจ้าซึ่งเป็นประธานกรรมการ ว่าทำไมไม่เสนอให้รัฐบาลปรับปรุงเปลี่ยนแปลง แก่กฎหมายเสีย เข้าพระพุทธรเจ้าเลยบอกว่า “คอยไว้ก่อนดีไหม หาทางแก้ไขปัญหาซึ่งเป็นปัญหาของความไม่เท่าเทียม ความไม่เสมอภาคระหว่างชายหญิง อาทิ เรื่องแรงงานที่ผู้หญิงทำงานมากแต่ได้ค่าแรงน้อย เป็นต้น” และก็ยังมียังเรื่องอื่นอีกมากมายก่ายกอง แม้แต่กฎหมายระบุไว้ว่า ถ้าสามีจะฟ้องหย่าอ้างได้ว่าเพราะภรรยาไม่ซื่อ แต่สำหรับผู้ชายนั้น ถ้ามีผู้หญิงอื่น ซึ่งจะเรียกได้ว่ามีชู้

ก็ไม่เป็นไร แต่ใช้เป็นข้ออ้างสำหรับหย่ามิได้ มีหลายสิบหลายร้อยปัญหา ซึ่งในขณะนี้ ในสังคมไทยก็ได้พยายามช่วยกันแก้ไขปรับปรุงอยู่ เพราะว่าเราเป็นชาวพุทธ ยังเชื่อมั่นในเรื่องเมตตากรมอยู่ แม้กระนั้นก็ยังมียุทธศาสตร์อีกมากมาย ที่จะต้องช่วยกันแก้ต่อไป

อย่างไรก็ตาม ประเด็นเรื่องสิทธิมนุษยชนที่น่าเป็นห่วง ขอพระราชทานนำมากราบบังคมทูลในวันนี้เพียง ๒-๓ เรื่อง ประเด็นแรก ข้าพระพุทธเจ้าเห็นด้วยเกล้าฯ ว่า คงจะต้องมีความพยายามอย่างยิ่งที่จะต้องสร้างความคิดร่วมกันในบรรดาคนไทย ว่าเรื่องการมีสิทธิมนุษยชนนั้นเพื่ออะไร ทำไมจึงต้องมีการส่งเสริม และทำอย่างไรจึงจะลดหรืองดการกระทำที่เป็นการละเมิดสิทธิดังกล่าว หากจะตั้งคำถามว่าแนวความคิดที่ถูกต้องเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนคืออะไร ข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทานพระราชนุญาต นำข้อเขียนของท่านอาจารย์เจ้าคุณพระธรรมปิฎกมากราบบังคมทูล ท่านเขียนไว้ว่า สิทธิมนุษยชนเป็นการยอมรับกัน ให้บุคคลในฐานะที่เป็นมนุษย์แต่ละคนได้รับความเคารพนับถือ เอาใจใส่ ดูแล ค้ำครอง รักษา และได้รับประโยชน์จากการมีชีวิตอยู่ในโลกนี้ อย่างดีที่สุดที่สามารถจะทำได้ จึงเห็นได้ว่าสิทธิมนุษยชนนั้นเป็นเรื่องของมนุษย์ที่เจริญอกงาม รู้สึกสำนึกชีวิตซึ่งกันและกันได้ดี เอาใจใส่ในความสุขความทุกข์ของกันและกัน และแสดงถึงการวางกฎเกณฑ์เพื่ออยู่ร่วมกันได้ดี เป็นเครื่องหมายของความก้าวหน้าในอารยธรรม

อีกประเด็นหนึ่ง ในการพิจารณาปัญหาสิทธิมนุษยชน เห็นได้ว่า ในหลายกรณีมีภาวะสุดโต่งอยู่ ๒ จุด จุดหนึ่ง มีการละเมิดสิทธิอิสรภาพ เสรีภาพ ทั้งยังละเว้นไม่ปฏิบัติตามกติกา อย่างในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๔๐ ซึ่งเรียกกันว่ารัฐธรรมนูญฉบับประชาชนนั้น ก็เน้นเรื่องศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์รวมทั้งสิทธิเสรีภาพ อิสรภาพ ความเสมอภาคของประชาชนไว้หลายต่อหลายมาตรา แต่ก็ยังมีพฤติกรรม ซึ่งแสดงว่า ยังไม่มีการคำนึงถึงชีวิตและความปลอดภัยของบุคคล ตัวอย่างที่เห็นได้ง่ายที่สุดคือเรื่องวิสามัญฆาตกรรม ซึ่งขณะนี้มีการวิพากษ์วิจารณ์กันอย่างแพร่หลาย และเป็นเรื่องซึ่งโต้เถียงกัน ไม่

สามารถจะตกลงกันได้หรือแม้แต่เรื่องกระบวนการที่ไม่เคารพศักดิ์ศรีของผู้ต้องหา
 ข้าพระพุทธเจ้าเห็นมีเพื่อนที่ทำงานด้านสื่อมวลชนอยู่ที่นี้ มีคนปรารภว่า ผู้ต้องหา
 นั้นโดนสื่อมวลชนละเมิดสิทธิ เพราะเสนอข่าวในเชิงทำโทษว่าเป็นผู้ผิดตั้งแต่
 แรกเริ่ม ก็นำคิดอยู่เหมือนกัน แต่เรื่องนี้ก็ยังไม่สำคัญเท่ากับการที่ผู้มีอำนาจใน
 บ้านเมืองไม่จัดการในเรื่องดังกล่าว ในรัฐธรรมนูญ ในกฎหมายมีอยู่แล้ว แต่ยังไม่
 มีการปฏิบัติ แม้แต่เรื่องเสรีภาพในการพูด เสรีภาพในการรับรู้ข่าวสารข้อมูล
 ซึ่งกฎหมายออกมาแล้ว ปรากฏในรัฐธรรมนูญแล้ว ก็ยังมีปัญหา มีข้อโต้แย้งกัน
 หรือสิทธิเสรีภาพของสื่อมวลชนก็ยังตกลงกันไม่ได้ เพราะบางฝ่ายก็บอกว่า
 สื่อมวลชนในประเทศไทยมีเสรีภาพมากเกินไป ออกจะติใครก็ได้ แท้ที่จริงคน
 เราควรจะรับคำติ แต่เป็นการยากในแง่จิตวิทยา ที่จะรับคำติโดยหน้าชื่นตาบาน
 แต่บางที่ทางสื่อมวลชนเองก็บอกว่า ผู้ที่มีอำนาจรัฐก็มีได้ให้เสรีภาพเพียงพอ
 เป็นต้น

หากจะหวนกลับไปถึงเรื่องซึ่งใกล้กับหัวใจของประชาชนอยู่มาก คือ
 เรื่องสิทธิของสตรีและเด็กในสังคมไทยเรา นี้ ก็มักจะมีการปลอบใจตัวเองว่า ถ้า
 เทียบกับประเทศอื่น ๆ แล้ว สถานภาพสตรีในประเทศไทยดีกว่าหลาย ๆ ประเทศ
 แต่ข้าพระพุทธเจ้าขอกราบบังคมทูลว่าเป็นเรื่องปลอบใจจริง เพราะว่าถึงจะดี
 กว่าในหลายประเทศ แต่ในบางเรื่องก็จะต้องปรับปรุงแก้ไขอยู่ โดยเฉพาะ
 เรื่องการประทุษร้ายในครอบครัว ซึ่งถ้าอ่านหนังสือพิมพ์ ฟังข่าวทางวิทยุและ
 โทรทัศน์มีอยู่ทุกวัน ดูสถิติแล้วน่ากลัวเหลือเกิน เพราะว่าครอบครัวเป็นสถาบัน
 ที่เป็นที่พักของคน ศักดิ์ศรีเริ่มจากในครอบครัว แต่ปรากฏว่าคนในครอบครัวเอง
 ทำร้ายซึ่งกันและกันอย่างโหดร้ายและในเรื่องเด็กน่าสงสารที่สุด ที่เด็กถูกทำร้าย
 เด็กถูกพ่อของตัวเองข่มขืน และที่ยิ่งร้ายกว่าถูกพ่อข่มขืนคือถูกครูข่มขืน ซึ่ง
 ข้าพระพุทธเจ้าในฐานะที่มีอาชีพเป็นครู ยกโทษให้มิได้เป็นอันขาด เพราะว่า
 บรรดาผู้ที่เป็นครูนั้น ได้รับมอบหมายจากพ่อแม่ส่งลูกที่รักตั้งดวงใจมาให้ครูดูแล
 เสร็จแล้ว ครูไปทำลูกเขาเช่นนี้ แม้จะมีกฎหมายควบคุมอยู่ก็ตาม แต่ว่าทำไม
 เรื่องเหล่านี้ยังเกิดขึ้นอยู่

เมื่อ ๒ - ๓ วันมานี้ ข้าพระพุทธเจ้าอ่านข่าวในหนังสือพิมพ์บอกว่า ในประเทศอินเดีย เขาได้ผลสำรวจว่าผู้หญิงถึง ๕๖ เปอร์เซ็นต์ บอกว่าสามี มีสิทธิตีภรรยาได้ ข้าพระพุทธเจ้าหวังว่า ในเมืองไทยคงจะไม่เสียเวลาทำ โพลในเรื่องนี้ เพราะไม่มีประโยชน์อะไรเท่าไรไม่เพียงแต่เท่านั้น ในหลายประเทศ ตามที่โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติที่เรารู้จักกันว่า UNDP ได้รายงาน ในรายงานประจำปีของเขาว่า ในประเทศอัฟริกา ๒๙ ประเทศ และประเทศจาก ตะวันออกกลาง ๓ ประเทศ มีเด็กหญิงถูกทำร้ายจากการถูกลบอวัยวะเพศถึง ร้อยล้านคนเศษ เป็นเรื่องที่น่าคิดมาก เพราะว่าเกิดจากความเชื่อของชุมชนและ เชื่อมานานเต็มที่แล้ว และเท่าที่ฟังดูจากสถิติก็บอกว่าประเทศในเอเชียอย่าง ประเทศไทยเราคงจะไม่มีปัญหานี้ แต่เมื่อเร็วๆ มานี้เอง มีคนมาเล่าให้ ข้าพระพุทธเจ้าฟังว่า การกระทำดังกล่าว ที่ภาษาอังกฤษเรียกว่า genital mutilation ในประเทศไทยในบรรดาชนกลุ่มน้อยบางกลุ่มก็มี แต่ว่าน้อย ข้าพระพุทธเจ้า ขอให้เขาไปสอบสวนตรวจสอบดู ว่ามีข้อเท็จจริงประการใดบ้าง เพราะถ้ามีจริงแล้ว จะต้องจัดการอะไรเป็นแน่นอนทีเดียว การขัดแย้งกันในเรื่อง สิทธิของชุมชนที่เกิดจากความเชื่อ กับสิทธิของปัจเจกชน ยังมีตัวอย่างอีก มากมายก่ายกอง และยังเป็นปัญหาใหญ่อยู่ และในเรื่องการละเมิดสิทธิทั้งหลาย นี้ ถ้าจะพิจารณาปัญหาแยกตามกลุ่มชน คณะกรรมการวิสามัญศึกษาปัญหา สิทธิมนุษยชนของวุฒิสภาชุดที่แล้ว เมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้ใช้เวลาหนึ่งปีเศษ ศึกษาในเรื่องนี้ ได้มีเวลาศึกษาถึง ๑๔ กลุ่มชน แต่ก็ยังไม่ครบถ้วน มีรายงาน เรื่องนี้ออกมาแล้ว ยังมีปัญหาอยู่มากมาย นอกจากกลุ่มเด็กและหญิงแล้ว ยังมีกลุ่ม ผู้สูงอายุ คนพิการ ผู้บริโภค ผู้อพยพ ชนกลุ่มน้อย ผู้ใช้แรงงานในประเทศไทย ผู้ใช้แรงงานต่างชาติ เป็นอาทิ นอกจากนี้ยังมีปัญหาเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชน ในการสื่อสารระหว่างมนุษย์ และสิทธิมนุษยชนกับขบวนการยุติธรรมด้วย

ในประเด็นที่กราบบังคมทูลพระกรุณามานี้ เมื่อมีภาวะสุดโต่งเพราะมี การละเมิดสิทธิ ก็มีจุดสุดโต่งอีกด้านหนึ่งที่ต่อต้านการละเมิดสิทธิ และประท้วง ความผิดของผู้มีอำนาจในการบริหารบ้านเมืองที่ละวันไม่ปฏิบัติตามกติกา ดังนั้น

ในบางสังคม และในหลายกรณี มนุษย์ก็เอาแต่เรียกร้องรักษาสิทธิ หมกมุ่น
 คำนึงแต่เรื่องสิทธิ เป็นเรื่องของการอยากจะได้และจะเอาฝ่ายเดียว จนทำให้
 เกิดการทำตัวคับแคบ และมีการระแวงที่จะปกป้องพิทักษ์สิทธิของตน คอยระวัง
 มิให้ใครมาละเมิดสิทธิของตน จนไปถึงการคิดที่จะหาประโยชน์ให้กับตนเอง และ
 พวกพ้องของตนพุ่งเข้ามาด้วย ด้วยเหตุนี้ในประเทศต่างๆ รวมทั้งประเทศไทย จึง
 จำต้องมีกฎกติกาในลักษณะกฎหมายและระเบียบต่างๆ ที่จำกัดสิทธิบาง
 ประการของปัจเจกบุคคลเพื่อความสงบเรียบร้อยและสันติสุขของส่วนรวม
 ความจริง กฎหมายต่างๆ มีไว้เพื่อเป็นมาตรการสำหรับสังคมที่ตั้งมา แต่ในหลาย
 กรณี รัฐบาลก็ใช้เป็นเครื่องมือในการจำกัดสิทธิของประชาชน ฉะนั้น ถ้าหากว่า
 รัฐบาลมิได้ดำเนินตามหลักธรรมาภิบาล ก็ยังจะมีการต่อต้านดิ้นขั้วสุดโต่งให้เลย
 เกิดไปก็ได้ ดังที่เห็นประจักษ์อยู่ทุกวันนี้ ในประเด็นที่มีขั้วสุดโต่งสองขั้วนี้ยอม
 จะเป็นที่ตระหนักกันว่า ขั้วสุดโต่งที่ละเมิดสิทธิของมนุษยชนนั้น จะต้อง
 พยายามแก้ไขให้เร็วที่สุดเท่าที่จะเร็วได้ ในเรื่องนี้ก็มีปัญหา เมื่อเร็ว ๆ มานี้เอง
 เมื่อมีการแก้ไขพระราชบัญญัติว่าด้วยการเลือกตั้ง หลังจากที่มีการปรับเปลี่ยน
 กฎหมายแล้ว ก็ยังมีการโต้เถียงกันอยู่ ฝ่ายหนึ่งบอกว่า ทำไมจะต้องไปจำกัดค่า
 ใช้จ่ายของพรรคการเมือง และผู้สมัครรับเลือกตั้ง เพราะว่าเป็นสิทธิของพรรค
 และเป็นสิทธิของปัจเจกบุคคล โดยเฉพาะอย่างยิ่งข้ออ้างบอกว่าเงินดังกล่าวได้
 มาอย่างบริสุทธิ์ มิได้ไปคดไปโกงที่ไหนมา ถ้าเขาจะใช้ทำไมจะต้องถูกบังคับ
 เป็นการละเมิดสิทธิ ในขณะเดียวกัน อีกพวกหนึ่งก็บอกว่า ถ้าจะอนุญาตให้ใช้
 สิทธิเรื่องนี้ ผู้ซึ่งมีเงินน้อย พรรคการเมืองที่เล็ก ยากจน หรือว่าผู้สมัครที่
 ต้องการรับใช้สังคมไทยทางด้านการเมืองนั้น ก็จะเสียเปรียบ ชื่อนี้ก็ต้องจะต้อง
 คิดกันต่อไป เพราะว่าฟังดูแล้วมีเหตุมีผลกันทั้ง ๒ ฝ่าย แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อ
 กฎหมายออกมาแล้ว ก็คงจะต้องทำตามกฎหมายไปก่อน แต่มีคนที่ปากจืดก็
 บอกว่า สังคมไทยเดี๋ยวนี้ได้มีไปด้วยศรีธนญชัย ที่จริงเมื่อข้าพระพุทธเจ้า
 ได้ฟังแล้วก็สงสารศรีธนญชัยเหมือนกัน เพราะว่าฟังดูคนเห็นไปในทางลบ
 หมายความว่าเมื่อกฎหมายห้ามเอาไว้ก็หาวิธีนานาประการที่จะหลีกเลี่ยงกฎหมาย

ก็เป็นปัญหากันอยู่ ขณะนี้ ก.ก.ต. ก็ถูกขึ้นมาพิมพ์บัตรแดงกันเป็นการใหญ่ ก็ยังไม่ทราบเกล้าฯว่าจะเกิดอะไรขึ้น

เมื่อจะต้องคำนึงว่าการป้องกันชั่วสุดโต่งหรือภาวะสุดโต่ง จำเป็นจะต้องมีการจำกัดสิทธิของปัจเจกบุคคล เพื่อความอยู่รอดหรือเพื่อสันติสุขของสังคมโดยส่วนรวม ก็เลยเกิดมีปัญหาขึ้นอีกประเด็นหนึ่ง ซึ่งดูว่าจะมีภาวะสุดโต่งเหมือนกัน คือ ประเด็นที่มนุษย์จำเป็นที่จะต้องยอมรับว่า เพื่อสังคมที่มีสันติภาพนั้น ปัจเจกชนต้องยอมรับการจำกัดสิทธิของตนในบางกรณี ในบางสถานการณ์ และในบางเวลา ปัญหาที่ก็ต้องพินิจพิจารณากันว่า ทำอย่างไรถึงจะตกลงกัน ให้เกิดสมดุลระหว่างสิทธิที่ถูกจำกัด กับสิทธิของความเป็นมนุษย์ที่ไม่มีใครละเมิดได้ สิทธิที่ไม่มีใครละเมิดได้เป็นสิทธิที่เป็นหลักประกันพื้นฐาน และเป็นฐานที่จะก้าวไปสู่สังคมที่ดีงาม ไปสู่สังคมที่สมานฉันท์ ที่เอื้ออาทรต่อกัน เพื่อการมีสันติสุขที่แท้จริง การมีกฎกติกาหรือระเบียบวินัยสำคัญมาก และหลักประกันพื้นฐานขึ้นอยู่กับจิตใจที่ต้องการธรรม และจิตใจที่มีอิสรภาพ ฉะนั้นจะต้องมีสมดุล ซึ่งเป็นการประสานสูตรจริยธรรมเชิงสร้างสรรค์ แท้จริงถ้าพวกเราชาวพุทธปฏิบัติอย่างจริงจังตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนาเริ่มที่ประพฤติตนในศีล ๕ หรือเบญจศีล และอยู่ในเบญจธรรม และหลักธรรมอื่น ๆ อาทิ ทิศ ๖ ขรรวาสธรรม เป็นต้น จนสูงสุดไปถึงทศพิราชธรรม ก็คงจะไม่ต้องวิตกถึงปัญหาสิทธิมนุษยชนมากนัก หัวใจของการสร้างสมดุลเพื่อมิให้เกิดภาวะสุดโต่ง ก็คงเป็นการยึดหลักมัชฌิมาปฏิปทา แต่มีผู้ใหญ่บางท่านปรารภว่า สังคมไทยไม่เดินตามหลักมัชฌิมาปฏิปทา เพราะยังหามรรคไม่ได้ !

แต่ที่จริงในสังคมไทยมีประวัติศาสตร์ยาวนาน มีสิ่งที่น่าภาคภูมิใจเป็นอย่างยิ่ง ในภูมิปัญญาที่บรรพบุรุษได้สร้างสมมามากมาย แต่ในปัจจุบันสังคมปรับเปลี่ยนอย่างรวดเร็ว ยุ่งเหยิง และสลับซับซ้อน ส่งผลให้เกิดปัญหาหลากหลาย และเนื่องจากวิถีชีวิตที่ขึ้นอยู่กับปัจจัย ๔ ตกอยู่ภายใต้ลัทธิวัตถุนิยม และบริโภคนิยม การพัฒนาด้านจิตวิญญาณลดถอยลงอย่างน่าใจหาย ก็เกิดให้มีผลกระทบนานาประการ ซึ่งเป็นที่ทราบกันดีอยู่ เช่น ในเรื่องการพัฒนาทาง

เศรษฐกิจ ดูจะสวนทางกับหลักการเรื่องสิทธิมนุษยชน ถ้าคนต้องการรวยเร็ว ๆ ด้วยการทำงานน้อย ๆ โดยไม่ต้องทำงานให้หนักนัก ก็ไม่มีหนทางจะทำได้ นอกจาก เอารัดเอาเปรียบกัน โกงกัน ขาดการเอื้ออาทรซึ่งกันและกัน ซึ่งทำให้เกิดช่องว่างระหว่างคนจนกับคนรวย ซึ่งห่างออกไปตลอดเวลา มีการพูดกันถึงเรื่องปัญหากระจายรายได้ เรื่องนี้เป็นเรื่องสำคัญ แต่ขาดปัจจัยที่จะช่วยให้สถานการณ์ดีขึ้น อาทิ เจตจำนงที่แน่วแน่ของรัฐบาล ข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทานกราบบังคมทูลว่า ข้าพระพุทธเจ้ามิได้ว่ารัฐบาลชุดนี้ หรือรัฐบาลชุดไหน ว่าถึงรัฐบาลโดยทั่ว ๆ ไป ก็หลายรัฐบาลมาแล้ว

อีกประเด็นหนึ่ง ค่านิยมที่ได้เปลี่ยนแปลงไปในทางลบนั้น ทำให้เกิดการล่มสลายของสถาบันครอบครัว และการล่มสลายของระบบการเมือง ขณะนี้มีความพยายามในการปฏิรูประบบการเมือง ประชาชนบางส่วนได้รับการชักชวนให้มุ่งหวังเป็นอย่างยิ่ง ว่ารัฐธรรมนูญฉบับประชาชนนี้ จะเป็นเครื่องกระตุ้นให้มีการปฏิรูปการเมืองอย่างจริงจัง ซึ่งก็คงจะต้องพยายามคิดเช่นนั้น แต่ถ้าจะเผชิญกับความจริงของชีวิตแล้ว ก็คงจะต้องใช้เวลาอีกนาน ไม่เพียงแต่เท่านั้น ระบบบริหารราชการแผ่นดินยังขาดประสิทธิภาพ ซึ่งมีความพยายามที่จะกุกักอยู่ แม้จะประสบอุปสรรคมากมายก็ตาม แต่กระบวนการฉ้อราษฎร์บังหลวง หรือที่ใช้ทับศัพท์ว่า “คอร์ปชั่น” ซึ่งเปรียบได้กับมะเร็งที่เกาะกินสังคมไทย ดูจะอยู่ในสภาพที่แทบจะหมดหนทางในการรักษา แต่ก็คงต้องพยายามทรงเอาไว้ แม้ว่าอาการจะรื้อร่อยอยู่ ผลกระทบนี้เป็นปัญหาสำคัญ

อีกเรื่องหนึ่งก็คือเรื่องความขัดแย้งทางด้านวัฒนธรรม และชนบทรรม-นิยมประเพณีที่สืบเนื่องมาจากภูมิปัญญาดั้งเดิม กับความพยายามที่จะทำสังคมไทยให้ทันสมัย โดยเฉพาะการถ่ายทอดความรู้ ความคิด ประสบการณ์จากประเทศทางตะวันตกแท้ที่จริง ประเด็นนี้ก็เป็นเรื่องซึ่งมีขั้วโต่งสุดอยู่เหมือนกัน เพราะขณะนี้มีคนพูดกันมากกว่า “เรื่องโลกาภิวัตน์นี้มันเป็นเรื่องความคิดของฝรั่งที่จะมาเอารัดเอาเปรียบประเทศที่เรียกว่าด้อยพัฒนาหรือประเทศที่ยากจน” ซึ่งก็คงจะมีมูลอยู่บ้าง แต่แท้ที่จริง ถ้าคนไทยเราจะละทิ้ง ไม่สนใจกับสังคมโลกก็

คงจะไม่ได้แล้ว เพียงแต่ว่าจะต้องสร้างความชาญฉลาด นำเอาสติปัญญา ภูมิปัญญาดั้งเดิมของบรรพบุรุษเรา ซึ่งได้นำเอาความคิด ความรู้ ประสบการณ์ของต่างประเทศ มาใช้ให้เป็นประโยชน์แก่สังคมไทยเรามาานหลายร้อยปี แต่ท่านฉลาดที่จะเอามาปรับปรุง แก้ไข ให้เหมาะสมกับชีวิตของไทย ไม่ลอกเลียนเอา มาทั้งดุ้น ถ้าเมื่อว่าเราสามารถใช้ภูมิปัญญาไทยในเรื่องนี้ได้ก็จะได้ คือ นำความรู้ ความคิด ประสบการณ์ ของเพื่อนนอกประเทศของเรามาปรับปรุงใช้ และก็ถ้าเรามีอะไร ก็ผ่อนปรนเอื้อเพื่อให้เขาใช้ด้วย และในขณะที่เดียวกัน ก็ศึกษาภูมิปัญญาไทยที่เหมาะสมให้กลมกลืนกันไว้ เพื่อให้ชีวิตดำเนินอย่างราบรื่น ไม่เดินสะดุดทกลง

อีกประเด็นหนึ่งเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมด้านธรรมชาติ ซึ่งข้าพระพุทธเจ้าได้กราบบังคมทูลไว้บ้างแล้ว ทรัพยากรธรรมชาติที่มนุษย์ได้ทำลายไป ได้กลายเป็นปัญหาสิทธิมนุษยชน ประชาชนคนไทยที่ด้อยโอกาส โดยเฉพาะที่เกิดจากความยากจน ไม่ใช่ยากจนแต่ในเรื่องวัตถุเท่านั้น แต่ยากจนในเรื่องความคิด ยากจนในเรื่องสติปัญญา การที่เราจะอยู่รอดกันได้นั้นจะอย่างไร ก็มีกรร-เรียกร้อง สิทธิกันอยู่ เรียกร้องสิทธิในที่ดินทำกิน แหล่งน้ำ ทรัพยากรธรรมชาติ และอื่น ๆ เหล่านี้เป็นปัญหาที่ยังแก้ไม่ตก เป็นเรื่องที่น่าเป็นห่วงอย่างยิ่ง ที่จริงนักวิชาการได้เสนอแนะในเรื่องการแก้ปัญหาสิทธิมนุษยชนไว้เป็นอันมากทีเดียว มีตำรามากมาย ทำอย่างไรจึงจะมีการปฏิบัติตามทฤษฎีต่างๆ ที่นักวิชาการอุตสาหะพยายามเป็นอย่างยิ่งที่จะค้นคว้าหาคำว่าความรู้มา ขณะนี้ในมหาวิทยาลัยหลายมหาวิทยาลัย ก็เปิดการสอนในระดับปริญญาโท และอาจจะเปิดสอนต่อในระดับปริญญาเอกวิชาสิทธิมนุษยชน ซึ่งข้าพระพุทธเจ้าเห็นว่าเป็นสิ่งที่ดียิ่ง เพราะในการแก้ไขปัญหา และที่จะนำไปสู่การป้องกันปัญหาเรื่องสิทธิมนุษยชน นั้น เราต้องการข้อมูลที่ถูกต้อง และการวิเคราะห์ข้อมูลอย่างตรงไปตรงมาให้ เป็นประโยชน์จริง ๆ ข้อที่จะต้องเตือนใจนักวิชาการอยู่บ่อย ๆ ก็คือว่า การหาข้อมูลเรื่องสิทธิมนุษยชนในประเทศไทยดูข้างจะยาก จะต้องใช้ความอดทนให้มาก และในการวิเคราะห์นั้นจะต้องพยายามอย่างยิ่งที่จะไม่วิเคราะห์โดยอคติ ต้องมี

ความเป็นกลาง ไม่เข้าไปสู่ขั้วสุดโต่งใดขั้วสุดโต่งหนึ่ง ซึ่งจะทำให้ผลของการวิจัยและการวิเคราะห์ เมื่อเอาไปใช้แล้ว อาจเกิดปัญหามากขึ้น แทนที่จะช่วยแก้ปัญหา มีผู้กล่าวว่าจะต้องมีการปลูกฝังแนวคิดที่ถูกต้องให้แก่สังคม มิใช่เพียงจะไปสอนวิชาสิทธิมนุษยชนในมหาวิทยาลัยเท่านั้น ซึ่งข้าพระพุทธเจ้าในฐานะที่เป็นครู เห็นด้วยอย่างยิ่งว่า ในเรื่องนี้ต้องเริ่มด้วยกระบวนการศึกษาดลอดชีวิต ที่จริงเรื่องการศึกษาตลอดชีวิตนั้น ก็มีคนเคยพูดไว้ว่า คำว่าตลอดชีวิตนี้ คือ ตั้งแต่คนเกิดจนตาย แต่ต่อมานักจิตวิทยาบอกว่าไม่ได้ ต้องก่อนปฏิสนธิ ทั้งนี้ ทั้งนั้น สุดแล้วแต่จะคิดค้นกันก็แล้วกัน

แต่ถ้าลองคิดดู ในเรื่องสิทธิมนุษยชน การปลูกฝังแนวความคิดที่ถูกต้องนั้น จะต้องนำไปสู่การปฏิบัติ จะต้องเริ่มตั้งแต่ในครอบครัว แท้ที่จริงครอบครัวในปัจจุบันนี้ ถึงแม้ว่าจะมีผู้กล่าวว่ามีการล่มสลาย ก็ยังมีสถาบันครอบครัวอยู่ แม้ว่าจะมีปัญหามาก ในครอบครัวนั้น พ่อแม่ไม่คิดถึงสิทธิของลูก ใช้วิธีสั่ง เพราะ ว่า “พ่อรู้ดี” นี่ก็เป็นเรื่องที่น่าขบขันอีกเรื่องหนึ่ง ที่เราเอามาจากภาษาฝรั่ง ที่บอกคุณพ่อรู้ดี เป็นการดำหนิว่าคุณพ่อไม่ควรจะไปสั่งลูก ควรจะเปิดโอกาสให้เขาคิดด้วยตนเอง ไม่เคยพูดถึงคุณแม่ ทั้ง ๆ ที่ในครอบครัวไทยหน้าที่อบรมเลี้ยงดูแลลูก คุณพ่อมอบให้คุณแม่มากกว่า แต่จริง ๆ เข้าแล้ว พอถึงเวลานั้นก็บอกว่า คุณพ่อรู้ดี เอาคุณแม่ไปทิ้งไว้ที่ไหน การที่จะให้คนเรามีสิทธิมนุษยชนได้นั้น ต้องอยู่บนพื้นฐานของคุณธรรมและจริยธรรม ถ้าไม่เริ่มที่ครอบครัวแล้ว ก็มีทราบเกลี้ยงว่าจะไปเริ่มที่ไหน แต่ด้วยความปรารถนาดี ผู้ใหญ่ก็มักจะใช้วิธีสั่งพ่อแม่ก็สั่งลูก ต้องทำอย่างนั้น ต้องทำอย่างนี้ พอไปถึงโรงเรียน ครูก็สั่งลูกศิษย์ว่าจะต้องทำอย่างนั้น อย่างนี้ และมีมาตรการต่างๆ ที่เป็นการละเมิดสิทธิอันชอบธรรมของเด็ก แต่ก็มีการโต้เถียงกันเหมือนกันว่าถ้าเด็กที่ยังมีวุฒิภาวะต่ำอยู่เด็กยังช่วยตนเองไม่ได้ ทำอย่างไรถึงจะให้ผู้ใหญ่ช่วยได้ ในเรื่องนี้ก็นำมาสู่ปัญหาที่คนจำนวนมากเห็นว่า การพัฒนาแนวความคิดเกี่ยวกับการส่งเสริมคุ้มครอง สิทธิมนุษยชนนั้น ต้องอาศัยกระบวนการศึกษาเป็นสำคัญ สำหรับ

การศึกษาที่ว่าเป็นการศึกษาลดชีวิตนั้น อยู่ในที่ทุกหนทุกแห่ง หากในระยะ ๔๐ - ๕๐ ปีที่แล้วมา จะด้วยเหตุอะไรก็ตามที มีความเข้าใจไขว่ไขวว่า การศึกษานั้นอยู่เฉพาะในโรงเรียน เช่นโรงเรียนประชาบาลในห้องสี่เหลี่ยมแคบ ๆ หรือบางทีก็อยู่ในที่เว้งว่าง มีแต่หลังคาทับพื้น ถ้าหลังคาเป็นสังกะสีเวลาฝนตกก็พูดกันไม่ได้ยิน มาบัดนี้ อะไร ๆ กิดขึ้นเยอะ สำหรับในเรื่องนี้ ข้าพระพุทธเจ้ารู้สึกอึดอัดนิดหน่อยที่จะกราบบังคมทูล เพราะว่าใต้ฝ่าละอองพระบาทนั้นทรงเป็นนักการศึกษา ทรงเชี่ยวชาญไม่เพียงแต่ในทฤษฎี แต่ได้ทรงปฏิบัติ ได้เสด็จพระราชดำเนินพระราชทานพระเมตตาและอะไร ๆ ทุกอย่าง ให้แก่โรงเรียนจำนวนมาก คิดด้วยเกล้าฯ ว่าคงต้องพระประสงค์ที่จะให้เป็นโรงเรียนต้นแบบ หรือโรงเรียนตัวอย่าง เรื่องนี้จะต้องมีการปรับปรุงกันมากมายเหลือเกิน แต่ได้มีกระบวนการที่ทำแล้ว ได้มีการปฏิรูปการศึกษา และมีพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติขึ้นมา

เรื่องนี้ก็เป็นอีกเรื่องหนึ่งที่ข้าพระพุทธเจ้า คงจะเพราะชราแล้ว มีความน้อยใจในเรื่องที่คนอื่นเขาเห็นว่าไม่ควรจะน้อยใจ แต่มีคนพูดขึ้นมา บอกว่า “อะไรกันคนไทยได้มีการปฏิรูปการศึกษาครั้งใหญ่ยิ่งในรัชสมัยพระพุทธเจ้าหลวง เมื่อร้อยกว่าปีมาแล้ว แต่ดูซิ ยังมีเคยมีพระราชบัญญัติเลย ต้องมาให้คนรุ่นนี้ ซึ่งควรภาคภูมิใจเป็นอย่างยิ่ง เพราะเสนอให้มีพระราชบัญญัติขึ้น” ที่จริงข้าพระพุทธเจ้ามิได้น้อยใจจริง ๆ แต่บางทีก็ทำเป็นน้อยใจ เพราะว่าอยากจะแก้ความเข้าใจสับสน ก็ในสมัยเดิมนั้น มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้มีแผนการศึกษาแห่งชาติ ซึ่งในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์นั้น ก็คือ พระราชบัญญัติทำไมจะไม่มี และเมื่อได้เปลี่ยนการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ก็ยังมีแผนการศึกษาชาติที่ยังใช้ได้อยู่ ไม่มีควมจำเป็นจะออกมาเป็นพระราชบัญญัติ แต่มีกระบวนการ มีวิธีการ มีการปฏิบัติ เพื่อประโยชน์สุขของประชาชนทั้งหลายผ่านกระบวนการศึกษา เมื่อบัดนี้มีความจำเป็นก็มีพระราชบัญญัติขึ้น ก็มีได้เสียหายอะไร ดีเสียอีก แต่ไม่อยากจะให้คนพูดว่าทำไมบรรพบุรุษเราถึงไม่มีความชาญฉลาด ซึ่งแท้ที่จริง ถ้าเราคิดว่าบรรพ

บุรุษของเราองั้นั้น คือตัวเราเองเป็นคนโง่ เหมือนอย่างที่ข้าราชการ คิดว่า ชาวบ้านโง่ ข้าพระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นข้าราชการ ก็คิดด้วยเกล้าฯ ว่า ถ้าข้าราชการ คิดว่าประชาชนโง่ ก็ข้าราชการนั้นแหละที่เป็นคนโง่เอง เมื่อผู้มีอำนาจในการ บริหารราชการแผ่นดิน เห็นว่าประชาชนซึ่งเป็นรากฐานของสังคมไทยนั้นโง่ แล้ว ตัวท่านเองก็มิได้ฉลาดเท่าไร ก็ใช้วิธีที่มีค้อยฉลาดเท่าไร ไปพัฒนาประชาชน

ข้าพระพุทธเจ้าได้เคยปรารภว่าทำไมรัฐบาลจึงวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจ แต่ไม่มีสังคม ตอนนั้นข้าพระพุทธเจ้ายังรับราชการอยู่ ก็ได้รับแต่งตั้งให้เป็น กรรมการเกี่ยวกับการร่างแผนฯ ด้วย แท้ที่จริงได้เป็นกรรมการร่างแผนฯ ตั้งแต่ แผนฯ ๑ จนมาถึงแผนฯ ๘ จึงถูกปลดชรา แต่เมื่อร่างแผนแรกนั้น มีการพูดถึง เรื่องเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว ข้าพระพุทธเจ้าก็พยายามที่จะดึงเอาเรื่องการพัฒนาสังคมเข้าไปอยู่ในกระบวนการด้วย จึงมีนักเศรษฐศาสตร์ที่มีชื่อเสียงอย่างยิ่ง ซึ่งข้าพระพุทธเจ้าเองก็นับถือ ดูข้าพระพุทธเจ้าว่า “คุณอัมพร กระทรวง ศึกษาธิการของคุณดีแต่จะใช้เงิน ไม่ได้หาเงินอะไรมาเลย แล้วคุณยังจะมา ต้องการทรัพยากรอย่างไรอย่างนี้เพื่อการศึกษา อย่าเพิ่งมาขอเลย คอยให้ รัฐบาลปรับปรุงพัฒนาเรื่องเศรษฐกิจให้ประเทศเรารวยเสียก่อน แล้วคุณถึงค่อย มาขอเงิน” ข้าพระพุทธเจ้ากลับไปนอนไม่หลับ คิดด้วยเกล้าฯ ไม่ออกว่าจะทำ อย่างไร แต่ในที่สุดได้อาศัยพระบารมี ก็คิดว่าจะต้องต่อสู้ต่อไป จึงต่อสู้อยู่ตราบ เท่าทุกวันนี้ แต่ว่าอะไร ๆ ก็ดีขึ้นมากแล้ว แม่ว่ายังไม่ตีพอ

ในเรื่องกระบวนการศึกษาก็เช่นเดียวกัน ขณะนี้พอเข้าใจกันบ้าง ว่าการศึกษาเริ่มขึ้นก่อนมนุษย์ปฏิสนธิ และเป็นกระบวนการสืบเนื่องไปจนมนุษย์ตาย แต่คนทั้งหลายบอกว่าการศึกษาล้มเหลวเพราะครู ข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทาน กราบบังคมทูลว่า ในฐานะที่เป็นครู ต้องยอมรับความผิดในเรื่องการล้มเหลวใน กระบวนการศึกษา ต้องมีส่วนร่วมด้วยแม้จะนิดหน่อยประการใดก็ตาม แต่ถ้า หากเข้าใจกันว่า งานการศึกษาถ่ายกให้ครูไปแล้วเป็นจบเรื่อง ก็เป็นสิ่งที่เป็นไปได้ มิเพื่อนครูเคยแสดงความน้อยใจ กล่าวว่า “เราเป็นครูนะ เวลาลูกเขาตีเขา ก็บอกว่า เป็นลูกเขา ลูกฉันมันต้องแก่ง สอบได้ปริญญาเกียรติคุณอันดับ ๑

นี่คือลูกพ่อลูกแม่ แต่ถ้าเกิดลูกเขามีปัญหา ก็ว่าครูใช้ไม่ได้” พวกเราเป็นครูต้องยอมรับสิ่งนี้ แต่ครูเองก็ถูกกระทบด้วยปัญหาสังคมนาาาประการ โดยเฉพาะปัญหาเศรษฐกิจ ครูก็เลยชักจะเพี้ยน บอกว่าไม่ได้ซิ ครูก็เป็นมนุษย์ปุถุชนนะ ครูก็มีปัญหาเหมือนกัน ในที่สุดผู้ที่ถูกละเมิดสิทธิคือเด็ก

ข้าพระพุทธเจ้าเห็นว่า บรรดาการละเมิดสิทธิทั้งหลายในสังคมไทย ไม่มีอะไรโหดเหี้ยมรุนแรงเท่ากับการละเมิดสิทธิการเรียนรู้ของประชาชน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเคยมีกระแสพระราชดำรัสถามว่า ใครจำได้บ้างว่าเมื่อ ๔ ขวบทำอะไรได้บ้าง ข้าพระพุทธเจ้าจำได้ว่า เมื่ออายุ ๓ - ๔ ขวบ ต้องถามผู้ใหญ่ว่าทำไม ไม่ว่าพ่อแม่จะบอกให้ทำอะไรก็ต้องถามว่าทำไม ไปเข้าโรงเรียน ไม่ว่าครูจะทำอะไร บอกอะไร ก็ถามว่าทำไม จึงได้มีชื่อว่าเป็นตัวแสบมาตั้งแต่เด็ก ๆ เพราะฉะนั้น เพื่อนฝูงข้าพระพุทธเจ้า อย่างเช่นท่านนายกสภาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งเฝ้าทูลละอองพระบาทอยู่ ณ ที่นี้ เป็นเพื่อนรักของข้าพระพุทธเจ้า ก็คงจะนึกคิดอยู่ในใจว่า ที่จริงอาจารย์ย้อมพรมมิใช่เพิ่งมาเป็นตัวแสบตอนนี้ เป็นตัวแสบมาตั้งแต่เด็ก ๆ แล้ว แต่ข้าพระพุทธเจ้านั้นคงจะโชคดี เหมือนกับเด็กไทยจำนวนหนึ่ง แม้อาจจะไม่ทั่วไป ที่พ่อแม่ยอมเสียเวลา มีความอดทนต่อคำถาม ทำไมข้าพระพุทธเจ้า ยังจำได้ว่าคำถามบางคำถาม คุณแม่คงตอบไม่ได้ คุณแม่ก็บอกว่าสูงยิ่งเล็กนัก ไว้ให้ลูกโตขึ้นหน่อยแล้วค่อยมาถามแม่ แล้วจะตอบให้ ข้าพระพุทธเจ้าก็เรียนถามท่านว่า “ทำไม” ท่านก็บอกว่าเพราะแม่บอก ! น่าคิดในเรื่องการจำกัดสิทธิมนุษยชน จำกัดสิทธิของเด็กซึ่งข้าพระพุทธเจ้าก็ยอมรับ เพราะแม่บอกให้คอยก็ต้องคอยไป นับว่าเป็นโชคดี แต่พอมาถึงโรงเรียนก็มีปัญหาเหมือนกัน

ตอนที่ข้าพระพุทธเจ้าเป็นนักเรียนอยู่นั้น มีกระบวนการที่เขาใช้ทับศัพท์ภาษาอังกฤษว่าให้ pass ชั้น คือ ถ้าสอบกลางปีได้เท่านั้นเปอร์เซ็นต์ ก็จะให้ข้ามชั้นไป เช่น อยู่มัธยม ๑ ถ้าสอบกลางปีได้เกินที่เปอร์เซ็นต์ ก็จะให้ข้ามไปอยู่มัธยม ๓ จะไม่ข้ามก็ชั้นประโยคเท่านั้น ข้าพระพุทธเจ้าถูกข้ามชั้นเรื่อย พ่อแม่เดือดร้อนมากไม่ยอมให้ข้ามชั้น แต่ครูอยากให้ข้าม ดังนั้น ข้าพระพุทธเจ้า

ซึ่งสังกัดครู ก็ข้ามไป และทำให้เกิดปัญหานานาประการในชีวิต อย่างวิชา ทักษะ วิชาเลข ไม่เอาไหนเลย เพราะว่าข้ามชั้นไปแล้วก็ไม่รู้เรื่อง มีตัวอย่างถามว่า มีรถไฟขบวนหนึ่งสวนกับอีกขบวนหนึ่งด้วยความเร็วเท่านี้ เท่านั้น โจทย์ถามว่า รถไฟขบวนนี้ยาวเท่าไร ตอนนั้นข้าพระพุทธเจ้าอายุก็น้อยอยู่ และก็ด้วยความบริสุทธิ์ใจจริงๆ พอครูถามว่าใครสงสัยอะไรบ้าง ก็ถามครูว่า “ทำไมจะต้องไป เสียเวลาคิด ทำไมไม่เอาเชือกไปวัดรถไฟขบวนนั้นว่ายาวแค่ไหน” ครูเป็น สุภาพสตรีร้องไห้ โกรธมากทีเดียว ไปฟ้องคุณพ่อบอกว่า “ไม่น่าเลยเชียวน่า ทำไม มายี่เยวนครู” ข้าพระพุทธเจ้ายังจำได้อยู่ จนกระทั่งเมื่อมาเป็นครูแล้ว ส่งเสริมให้นักเรียนถาม “ทำไม” แม้แต่นักเรียนในมหาวิทยาลัย ซึ่งข้าพระพุทธเจ้าเริ่ม ชีวิตสอนในมหาวิทยาลัย เขามีการยี่เยวนอาจารย์ ก็ยอมให้เขายี่เยวน ยอมให้เขาถามทุกอย่าง ไม่ว่าเขาจะถามเรื่องอะไร

เมื่อข้าพระพุทธเจ้าสอนนักเรียนฝึกหัดครูและครุศาสตร์ ก็บอกเขาว่า คนเราถ้าเป็นครูต้องตอบคำถามของผู้เรียน หรือนักเรียนได้ทั้งหมด จะไม่มีที่ตอบไม่ได้เลย ทำให้คนตกใจว่าอาจารย์เพี้ยนหรือเปล่า ทำไมจะไม่สามารถตอบได้ทั้งหมด ข้าพระพุทธเจ้าก็บอกว่า คำตอบที่ดีที่สุดก็คือ “ครูไม่รู้” แต่ว่าต้องไม่จบแค่นั้น กระบวนการศึกษาต้องไม่จบแค่นั้น จะต้องพยายามหาคำตอบ เพราะ ฉะนั้น ในเรื่องการปฏิรูปการศึกษา ถึงได้มีหัวใจสำคัญที่ให้ผู้เรียนเป็นตัวตั้ง ภาษาราชการเรียกว่า ให้ผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด แต่ข้าพระพุทธเจ้าขอ พระราชทานพระราชนุญาตเรียกว่า ให้ผู้เรียนเป็นตัวตั้ง คือว่า ผู้เรียนกับ ผู้สอนควรจะเรียนรู้ด้วยกัน ถ้านักเรียนมาถาม ครูบอกว่าครูไม่รู้ ครูก็ต้องไป เสาะแสวงหาความรู้เหล่านั้น ที่ดีที่สุดคือครูจะต้องไปเสาะแสวงหาความรู้ ดังกล่าวด้วยกันกับนักเรียน อุปสรรคสำคัญในกระบวนการปฏิรูปกระบวนการ เรียนรู้ ก็เพราะการขาดแคลนแหล่งความรู้ แหล่งข้อมูล แหล่งของการเรียนรู้ ที่จะให้ผู้เรียนไปเสาะแสวงหาด้วยตนเอง และไม่เพียงแต่เท่านั้น ครูกับนักเรียน จะต้องมานั่งด้วยกันวิเคราะห์ข้อมูลเหล่านั้นให้ถูกต้องด้วยใช้สติปัญญา ในเรื่องนี้ ประชาชนทั้งหลาย ก็ยังรำลึกในพระมหากรุณาธิคุณแห่งใต้ฝ่าละอองพระบาท

ที่พระราชทานพระเมตตา นานาประการเกี่ยวกับแหล่งเรียนรู้ โดยเฉพาะเรื่องห้องสมุด ทางราชการปรับปรุงห้องสมุดโดยเจริญรอยตามพระราชดำริอยู่เป็นอันมากทีเดียว แต่ก็ยังมีปัญหาเหมือนกัน ข้าพระพุทธเจ้าพยายามไปช่วยโรงเรียนเพื่อขบวนการปฏิรูปการศึกษา อาทิ โรงเรียนราชประชานุเคราะห์ ไปถึงโรงเรียนที่อยู่ห่างไกลมาก ห้องสมุดไม่มีหนังสือเลย เพื่อนข้าพระพุทธเจ้า ม.ร.ว. สายสิงห์ ศิริบุตร เล่นเรื่องนี้แะ เล่นอย่างจริงจัง ก็เป็นตัวตั้งตัวตีหาหนังสือให้โรงเรียน ปรากฏว่า ครูก็บอกว่า “อาจารย์ ตอนนี้อย่าเอาหนังสือมาให้เลย เสียเวลาเปล่าๆ ขออินเตอร์เน็ตดีกว่า” “ตกลงอินเตอร์เน็ตก็มีได้ แต่ในห้องสมุดต้องมีหนังสือด้วย อยากรู้ได้อินเตอร์เน็ต ก็จะไปหามาให้” ปรากฏว่า “โทรศัพท์ก็ไม่มี” “เอ จะต้องหาโทรศัพท์ให้ด้วยหรือ แต่ก็ยังไม่ค่อยมี” ปัญหาแะมีอาการอ่อนใจเป็นอย่างมาก และยังมึนกับการศึกษาที่ใหญ่ยิ่งในประเทศไทยบอกว่า “อาจารย์อย่ามัวไปยุ่งกับห้องสมุด เราต้องกระโดดข้าม อย่าไปยุ่งกับเรื่องหนังสือเรื่องห้องสมุดเลย ข้ามไปเสียดีกว่า เพราะขณะนี้เทคโนโลยีสารสนเทศซึ่งเราจะต้องใช้ และเราจะต้องใช้เป็นอย่างยิ่ง” เป็นเรื่องที่เราจะต้องคิดว่าจะทำอย่างไรกันต่อไปดี

ข้าพระพุทธเจ้าเองเคยพูดว่าในกระบวนการปฏิรูปการศึกษานี้ อาจจะต้องใช้เวลาประมาณ ๑ ชั่วโมง ก็มีการโวยวายกันว่าคอยไม่ได้ ซึ่งจริง ๆ ก็จริง เพราะว่าถ้าคอยก็คงจะลำบาก แต่กระบวนการศึกษาเป็นงานระยะยาว ในเรื่องนี้ ข้าพระพุทธเจ้าอยู่ข้างจะเห็นใจนักการเมืองที่พยายามช่วยส่งเสริมการศึกษาของประเทศ ซึ่งก็มักจะบอกว่าการศึกษาของเยาวชน ที่จริงแค่เยาวชนไม่พอ ต้องการศึกษของผู้ใหญ่ด้วย เธอก็จะพยายามหาเงินหาทองไปสร้างโรงเรียนสร้างอาคาร โดยไม่คำนึงว่าจะเกิดอะไรขึ้นในอาคารนั้น เพราะว่าเธอต้องใช้เป็นเครื่องมือหาเสียงในการเลือกตั้งครั้งต่อไป และการเลือกตั้งครั้งต่อไปนั้น ที่จริงก็ไม่เคยครบ ๔ ปี ถ้าตามสถิติที่ว่าไว้ อาจจะต้องเลือกตั้งครั้งต่อไปอีก ๖ เดือนข้างหน้าก็ได้ เพราะฉะนั้นเธอไม่สามารถทำอะไรที่เป็นโครงการระยะยาวได้ เธอก็ต้องใช้วิธีการระยะสั้น นี่เป็นปัญหาอีกเรื่องหนึ่ง ที่ข้าพระพุทธเจ้าวิตกมาอยู่ช้านานว่า ถ้าเราจะใช้วิธีการแบบรวบรัด ทำอะไรให้เสร็จเร็ว ๆ ในเมื่อบางเรื่อง

นั้นเสร็จเร็วไม่ได้ เพราะว่าเสร็จแล้วเกิดผลกระทบที่ไม่พึงประสงค์ จะทำกันอย่างไรดี ขณะนี้ก็มีการพิจารณากันอยู่

ข้าพระพุทธเจ้าคิดด้วยเกล้าฯ ว่าเวลาที่ทางมหาวิทยาลัยให้ไว้ อาจจะจวนหมดแล้ว ใครขอพระราชทานพระราชานุญาตสรุปว่า ในเรื่องการศึกษากับการส่งเสริมแนวความคิดเรื่องสิทธิมนุษยชน ต้องอาศัยปัจจัยร่วมกัน คือ ปัจจัยที่ว่า จะต้องเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรมในบรรดาประชาชน ให้ประชาชนดำรงชีวิตอยู่ในศีลในธรรม ถ้าหากว่าคนเราไม่เอาเปรียบกัน ไม่ทำร้ายซึ่งกันและกัน มีเมตตา มีสมานฉันท์กันแล้ว กระบวนการศึกษาจะดำเนินไปตามวัตถุประสงค์ คือ ทำให้คนพึ่งตนเองได้ ทั้งในเรื่องกายภาพ ในเรื่องจิตวิญญาณ และในเรื่องค่านิยม ถ้าทุกคนพึ่งตนเองได้แล้ว การที่จะเอาวัดเอาเปรียบกัน ย่อมน้อยลง และถ้าเพื่อความดำรงชีวิตอยู่ในศีล อาศัยธรรมะเป็นหลัก เรื่องสิทธิมนุษยชนจะมีปัญหาน้อยลง และในการที่จะให้มีสมดุล เพื่อไม่ให้มีการสุดขั้วสุดโต่ง ก็ต้องอาศัยการเดินสายกลาง ด้วยเหตุฉะนั้น ในกระบวนการปฏิรูปการศึกษา ทุกคนที่เกี่ยวข้องก็ได้ัญเชิญพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เรื่องเศรษฐกิจพอเพียง มาเป็นตัวตั้ง เพราะว่าเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงนั้น จริง ๆ แล้วเป็นเรื่องของความพอดี เป็นการเดินสายกลาง การสร้างสมดุล ไม่เพียงแต่เท่านั้น ข้าพระพุทธเจ้าปลื้มปิติยินดีเป็นอย่างยิ่ง ที่ได้ฟังพระราชดำรัสแห่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม นี้ พระราชดำรัสสองครั้งนี้ได้รับสั่งถึงเรื่องสิทธิมนุษยชนอยู่นั่นอันมากที่สุดเท่าที่ไม่วายใจอยู่นิดหน่อยก็คือว่า ในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งข้าพระพุทธเจ้าและพรรคพวกของข้าพระพุทธเจ้าได้เคยคิดว่าที่พระองค์ท่านได้มีกระแสพระราชดำรัสนั้นแจ่มแจ้ง แต่ยังมีสั่งว่ามีคนบางคนยังไม่เข้าใจให้ถูกต้องตรงแท้ ข้าพระพุทธเจ้าหวังเป็นอย่างยิ่งว่า หลังจากที่ได้ฟังพระราชดำรัสเมื่อวันที่ ๔ ธันวาคมแล้ว ประชาชนชาวไทยจะมีความเข้าใจอันถูกต้อง ในเรื่องพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง แล้วก็จะมีการดำเนินการ มีการปฏิบัติเพื่อสนองพระราชดำรินี้ มีเช่นนั้นแล้ว สังคมของเราซึ่งขณะนี้มีคนปรับทุกข์ปรับร้อนกันมาก จะอยู่ไม่รอด แต่ก็มีคน บอกว่า อย่างไร

ก็ตามสังคมไทยต้องอยู่รอด เพราะว่าพระสยามเทวาธิราชจะทรงช่วยข้าพระพุทธเจ้าเองก็ตระหนักดีว่า พระสยามเทวาธิราชได้ทรงช่วยให้บ้านเมืองพ้นภัยมาเป็นมาเวลาช้านาน หลายร้อยปีแล้ว แต่เกิดวิตกว่า ถ้าเมื่อประชาชนชาวไทยไม่ช่วยตนเอง ท่านทรงเบื่อ ท่านไม่ทรงช่วยแล้ว พวกเราจะทำอย่างไร ก็คงจะไม่มีแผ่นดินอยู่ ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานพระราชดำรัสมาที่ร้อยองค์ ก็พี่น้องก็ همینองค์นั้น พระองค์ท่านทรงประพฤติปฏิบัติตามที่พระองค์มีพระราชดำรัส ในทุกกรณี แต่ยังมีประชาชนชาวไทยที่จงรักภักดีหาที่สุดมิได้ อัญเชิญพระราชดำรัสทั้งนั้นไว้เหนือเกล้าฯ แต่ไม่ได้อัญเชิญมาเป็นดวงประทีปส่องทาง มาเป็นแนวทางที่จะนำมาปฏิบัติเพื่อการดำรงชีวิตที่ติงาม เพื่อให้สังคมเราติงาม

ข้าพระพุทธเจ้าหวังด้วยเกล้าฯ ว่า ในการปรับปรุงแก้ไข ตลอดจนการปฏิรูปการเมือง การปกครอง การศึกษา และการส่งเสริมเรื่องสิทธิมนุษยชนนั้น จะมีการปรับเปลี่ยนไป เพื่อสนองพระราชดำริ และพระราชประสงค์ ข้าพระพุทธเจ้ายังอาจจะคิดเลยไปหน่อยว่า ที่รับสั่งเรื่อง sufficiency economy นั้น ปัจจุบันประเทศตะวันตกที่เขาใช้ภาษาฝรั่ง เขาอัญเชิญไปพินิจพิจารณากัน เขานำเอาไปวิจัยวิเคราะห์กันแล้ว คนไทยเราถ้าไม่ปฏิบัติตามพระราชดำริก็อาจจะเสียที่ที่เกิดมาเป็นคนไทย ข้าพระพุทธเจ้ายังคิดด้วยเกล้าฯ ต่อไป ถ้ามี sufficiency economy แล้ว ยังน่าจะมี sufficiency democracy ด้วยหรือไม่ เพราะก็ยังมี การสับสนเรื่องประชาธิปไตย จนกระทั่งขณะนี้ มีปัญหาชนกลุ่มหนึ่งลุกขึ้น ชักชวนประชาชน รวมทั้งข้าพระพุทธเจ้าด้วย ให้คว่ำบาตรการเลือกตั้ง ให้ไป กาบตรว่าจะไม่เลือกใคร และก็ยังปรารถนากว่า อยากจะหาประชาชนให้ได้ล้านคน เพื่อจะประท้วงว่าระบบประชาธิปไตยที่มีรัฐสภา ที่มีการเลือกตั้งนั้นใช้ไม่ได้ ข้อนี้ก็เห็นจะต้องเป็นการบ้านที่พวกเราจะต้องเอาไปคิดกันว่าทำอะไรดี

ในสุดท้ายนี้ ข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทานพระราชนุญาต อัญเชิญพระราชดำรัสแห่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ว่า “รัฐรักสามัคคี” ซึ่งมีความหมายดังนี้

รู้	หมายถึง	รู้ปัญญา	รู้หนทางแก้ไข
รัก	หมายถึง	ปรารถนาดี	จะช่วยเหลือ
สามัคคี	หมายถึง	ร่วมคิด	ร่วมทำเป็นกลุ่ม

ซึ่งพระราชดำรัส “รู้รักสามัคคี” นี้ แท้ที่จริงเป็นหัวใจของเรื่องสิทธิมนุษยชน

ก่อนจบการแสดงปาฐกถา ข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทานพระราชวโรกาสกราบทวยบังคมแทบฝ่าพระบาท ถวายพระพรชัยมงคล ขอให้ทรงพระเจริญยิ่งยืนนาน

การจะควรประการใดสุดแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม

คำกราบบังคมทูลของรองอธิการบดี
 ด้านบริหารบุคคลและการพัสดุ
 รักษาราชการแทนอธิการบดี
 รองศาสตราจารย์ นายแพทย์กำจร ตติยกวี
 เมื่อเสร็จสิ้นการแสดงปาฐกถา

ขอพระราชทานกราบบังคมทูลทราบบฝ่าละอองพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าใคร่ขอพระราชทานพระราชนุญาตกล่าวขอบพระคุณคุณหญิงอัมพร มีสุข ผู้บรรยายเรื่อง “สิทธิมนุษยชนในสังคมไทย” คำบรรยายของท่านแสดงให้เห็นอย่างเด่นชัด ถึงความสามารถรอบรู้ เชี่ยวชาญในด้านการศึกษาสิทธิมนุษยชนโดยแท้ ในนามของมหาวิทยาลัย พวกเราทั้งหลายขอขอบพระคุณปรากฏไว้ ณ ที่นี้อีกครั้งหนึ่ง

ในลำดับนี้ ข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทานกราบบังคมทูลเชิญได้ฝ่าละอองพระบาท เสด็จพระราชดำเนินไปยังห้องรับรองชั้นบนหอประชุมนี้ เพื่อเสวยพระสุธารสที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ขอพระราชทานน้อมเกล้าฯ น้อมกระหม่อมจัดถวายต่อไป

ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม

รายนามคณะกรรมการบริหารโครงการวิจัย
เงินทุนเฉลิมฉลอง
สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
พ.ศ. ๒๕๕๓

ศาสตราจารย์ หม่อมหลวงจิรายุ นพวงศ์	ประธานกรรมการ
รองอธิการบดีด้านวิจัย	รองประธานกรรมการ
(ศาสตราจารย์ ดร.สมหวัง พิธิยานุวัฒน์)	
รองอธิการบดีด้านวิชาการ	กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ทันตแพทย์ ดร.จิรศักดิ์ นพคุณ)	
ศาสตราจารย์ ดร.ระวี ภาวิไล	กรรมการ
ศาสตราจารย์ ดร.วิทย์ วิศทเวทย์	กรรมการ
ศาสตราจารย์ ดร.ถาวร วัชรภักย์	กรรมการ
ศาสตราจารย์ ดร.พัทยา สายหู	กรรมการ
ศาสตราจารย์สุมน อมรวิวัฒน์	กรรมการ
ผู้ช่วยอธิการบดีด้านบรรณสารและพิธีการ	กรรมการ
(อาจารย์ปนัดดา พงศ์สุรย์มาส)	
ผู้ช่วยอธิการบดีด้านวิจัย	กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.นวลทิพย์ กมลวารินทร์)	
ผู้อำนวยการสำนักบริหารวิชาการ	กรรมการและเลขานุการ
(นางประไพพิศ มงคลรัตน์)	
ผู้แทนสำนักบริหารวิชาการ	ผู้ช่วยเลขานุการ
(นางสาวสรารักษ์ หงสะมัด)	

ฝ่ายประสานงานการจัดปาฐกถาชุด “สิรินธร”

ผู้อำนวยการสำนักบริหารวิชาการ (นางประไพพิศ มงคลรัตน์)
 ผู้อำนวยการสำนักบริหารทรัพยากรมนุษย์ (นางเพชรรา ภูริวัฒน์)
 ผู้อำนวยการสำนักบริหารระบบกายภาพ (นางดวงพร เบี้ยวไข่มุข)
 ผู้อำนวยการส่วนอาคารและสถานที่ (นางเยาวดี ฟ้าสว่าง)
 ผู้อำนวยการสำนักงานนิสิตสัมพันธ์ (นางกอบแก้ว สิงห์ดี)
 รักษาการผู้อำนวยการส่วนรักษาความปลอดภัยและยานพาหนะ
 (ผู้ช่วยศาสตราจารย์บัญชา ชลาภิรมย์)
 ผู้อำนวยการหอประวัติ (รองศาสตราจารย์ธงทอง จันทรางศุ)
 หัวหน้างานประชาสัมพันธ์ (นางนัยนา พรหมมลมาศ)
 หัวหน้าศูนย์โสตทัศนศึกษากลาง (นางนงลักษณ์ สุวรรณกิจ)

ฝ่ายประสานงานการจัดทำหนังสือ

ผู้ช่วยอธิการบดีด้านบรรณสารและพิธีการ (อาจารย์ปนัดดา พงศ์สุรย์มาส)
 รองศาสตราจารย์ธงทอง จันทรางศุ
 อาจารย์จรรยา นง แสงวิเชียร
 ผู้ช่วยศาสตราจารย์อารดา กิระนันท์
 นางเพชรรา ภูริวัฒน์

พิมพ์ที่โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย [๔๔๐๓-๗๗/๘๐๐(๔)]

โทร. ๐-๒๒๑๕-๓๖๑๒, ๐-๒๒๑๘-๓๕๖๓, ๐-๒๒๑๘-๓๕๕๗

นางศรินทิพย์ นิมิตรมงคล ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา ธันวาคม ๒๕๔๔

<http://www.cuprint.chula.ac.th>